

KRATKI PREGLED GRAMATIKE KLASIČNOGA NAHUATLA

RANKO MATASOVIĆ

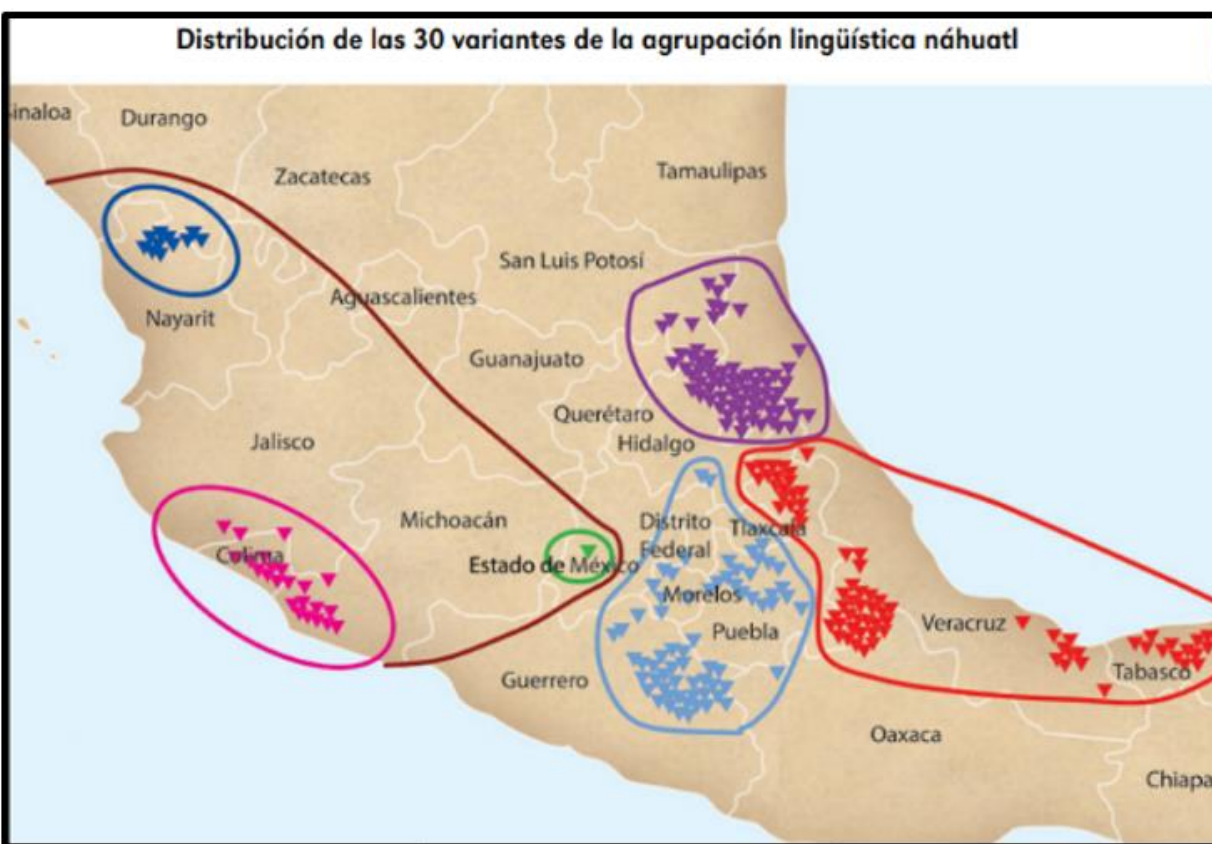

ZAGREB 2023.

UVOD

Klasični nahuatl bio je glavni i u određenom smislu „službeni“ jezik države Asteka u doba španjolskoga osvajanja Meksika (1519-1521). Danas se taj jezik više ne govori, no nekoliko bliskosrodnih jezika skupine nahua u Meksiku ima više od 1,5 milijuna govornika. Po tome je nahuatl najveći indijanski jezik cijele Sjeverne Amerike.

Nahuatl pripada uto-astečkoj porodici u koju se svrstavaju i jezici ute, šošonski, tarahumaranski, jaki (*yaqui*), komanči (*comanche*) i drugi. Govornici nahuatla doselili su se, tijekom pretpovijesti, u svoju kasniju postojbinu sa sjevera, gdje se govore ostali jezici uto-astečke porodice. Vjeruje se da se zajednički prajezik (pra-uto-astečki) govorio u 3. ili 4. tisućljeću pr. Kr. negdje na području sjeverozapadnih SAD.

PODRUČJA GDJE SE NAHUATL GOVORI DANAS

Za razliku od majanskih jezika, nahuatl prije dodira s Europljanima nije razvio potpunu pismenost. Postojali su piktografski rukopisi koji su imali mnemotehničku namjenu, tj. služili su kao pomoć u pripovijedanju važnih povijesnih događaja koji su se pamtili i prenosili među učenim ljudima (*tlacuiloque*). Neki su piktogrami konvencionalno mogli označavati i riječi, a imali su i fonetsku interpretaciju za bilježenje imena, no astečkim piktogramima nisu dosljedno zapisivani dulji tekstovi. Fonetski princip bilježenja riječi piktogramima razvio se znatnije u 16. stoljeću u dodiru s franjevačkim i dominikanskim misionarima, no u to se vrijeme nahuatl počeo pisati i latinicom.

Gramatički opis i leksikografija jezika nahuatl imaju tradiciju dulju nego mnogi europski jezici. Prvu je gramatiku nahuatla 1547. objavio Andrés de Olmos, a među gramatikama iz kolonijalnoga razdoblja najvažnijom se smatra *Arte de la lengua Mexicana* koju je 1645. objavio firentinac Horacio Carocho. Prvi je rječnik objavio Alonso de Molina 1555. (*Vocabulario en lengua castellana y mexicana*). Odlukom kralja Filipa II. nahuatl je u Meksiku dobio i službeni status.

Sve do dekreta kojim je Karlo II. 1696. u španjolskim posjedima zabranio uporabu drugih jezika osim kastiljanskoga, nahuatl je u Meksiku bio važan književni jezik na kojem je nastala bogata literatura. Iz njega je u španjolski, a potom i u druge europske jezike, posuđen velik broj kulturno važnih riječi (osobito u gastronomiji), npr. *chocolate* 'čokolada' << nah. *xocolatl*, *tomate* 'rajčica' << nah. *tomatl*, *chile* 'čili' << nah. *chilli*, *avocado* 'avokado' << nah. *ahuacatl*, *coyote* 'kojot' << nah. *coyotl*, itd. I samo ime države (i grada) *Mexico* potječe iz nahuatla, što pokazuje lokativni sufiks *-co* kojim je tvoreno to ime.

NASLOVNA STRANICA GRAMATIKE JEZIKA NAHUATL H. CAROCHIJA (1645.)

FONOLOGIJA

Samoglasnički sustav

i
e o/u
a
i:
e: o:/u:
a:

U pismu se duljina na samoglasnicima ne bilježi dosljedno (ili se uopće ne bilježi). U ovom pregledu gramatike duljina također nije dosljedno bilježena.

Suglasnici

okluzivi:	afrikate:	frikativi:	sonanti:	poluvokali:
p			m	w <hu, -uh>
	c <tz>			
t	tʃ <tl>	s <s, z, c/_e,i>	n	y <i, y>
	č <ch>	š <x>	l	
k <c>				

k^w <cu, qu, -uc>

ʔ <h>

Glasovi /l/ i /ʔ/ ne dolaze na početku riječi. Glasovi /l/ i /w/ se obezvučuju ispred bezvučnih suglasnika i na kraju riječi. Glasovi /n/ i /m/ se na kraju riječi stapaju u /n/ ili nazalizaciju na prethodnom samoglasniku.

NAGLASAK

Naglasak je uvijek na predzadnjem slogu i dinamički je (nema tonalnih opreka).

SLOG

Struktura je sloga jednostavna; mogući su slogovi tipa V, VC, CV i CVC.

V: prvi slog u *o-me* 'dva'; prvi slog u *o-ni-nen* 'živio sam'

VC: *atl* 'voda'; *in* 'deiktička čestica'

CV: *ca* 'doista, jest', drugi slog u *metz-tli* 'mjesec'

CVC: *tletl* 'vatra', prvi slog u *metz-tli* 'mjesec'

MORFOLOGIJA

Većina je riječi u klasičnom nahuatlu morfološki promjenljiva. To su imenice, zamjenice, glagoli, brojevi i postpozicije. Nepromjenljive vrste riječi su čestice, veznici i prilozii.

ČESTICE, VEZNICI I PRILOZI

ca ‘doista’ (zacielo isti oblik kao i 3. l. jd. prezenta kopule, ‘jest’)

cuix ‘možda’ (upitna čestica)

mā ‘ako’

auh ‘, ali’

anca ‘stoga’

zan ‘već’

ye ‘uskoro’

in deiktická čestica koja stoji ispred imenica, donekle ima funkciju određenog člana.

IMENICE

Kategorije su imenica broj i posvojnost. Imenica koja nije obilježena nijednom od tih kategorija dobiva *apsolutivni sufiks -tl* (u alternaciji s *-tli* iza suglasnika) i *-in*. Apsolutivni sufiks nema značenja, osim što pokazuje da imenica nije posjedovana i da je u jednini.

citlal-in ‘zvijezda’, *cuauh-tli* ‘orao’, *tecu-tli* ‘gospodin’, *yollo-tl* ‘srce’, *tepe-tl* ‘planina’. Iza *-l-* apsolutivni sufiks *-tli* se asimilira u *-ll*: *cal-li* ‘kuća’, *tlal-li* ‘zemlja’.

Neke imenice mogu imati i *-tl(i)* i *-in*, npr. *tochtli* i *tochin* ‘zec’, *michtli* i *michin* ‘riba’.

Množina imenica izražava se sufiksom *-me* (za imenice s apsolutivom na *-tl*) i *-tin* (za imenice s apsolutivom na *-tli*):

jednina	množina
<i>tepetl</i> ‘planina’	<i>tepeme</i>
<i>tototl</i> ‘ptica’	<i>totome</i>
<i>atl</i> ‘voda’	<i>ame</i>
<i>nantli</i> ‘majka’	<i>nantin</i>

colli ‘djed, predak’   *coltin*
oquichtli ‘muškarac’   *oquichtin*

Neke imenice na *-tl* tvore množinu udvajanjem i pri tome gube apsolutivni sufiks :

coatl ‘zmija’   *cocoa*
conetl ‘dijete’   *cocone*
ticitl ‘liječnik’   *titici*

Neke su imenice inherentno pluralne, pa kod njih apsolutivni sufiks zapravo označuje da su u jednini (singulativu). Množinski je oblik dakle za te imenice identičan čistoj osnovi koja redovito završava na *-h*: *cihuatl* ‘žena’: *cihuah* ‘žene’, *mexicatl* ‘Meksikanac’: *mexicah*.

Posjedovane imenice imaju poseban pluralni sufiks *-hua* (v. dolje).

Uporaba pluralnih sufiksa nije obvezna – imenica može imati množinsko značenje i ako je u jednini (odnosno ako nosi apsolutivni sufiks). Vjerojatno je uporaba množinskih nastavaka povezana s određenošću i živošću referenta, u smislu da se češće koristi kada su referenti određeni i/ili živi, no to još nije dovoljno istraženo.

Dodavanjem (naglašenoga) sufiksa *-é* na imenicu (uz dodani apsolutivni sufiks ili bez njega) dobiva se oblik koji služi za obraćanje, a odgovara vokativu u indoeuropskim jezicima:

teotl ‘bog’: *teotl-é* ‘bože’; *cihuatl* ‘žena’: *cihua-é* ‘ženo’.

Taj se sufiks može dodati i na posjedovanu imenicu: *ni-tzcuin* ‘moj pas’: *ni-tzcuin-huan-é* ‘o moji psi!’

TVORBA IMENICA

Važni su tvorbeni sufiksi *-(y)otl* (za apstraktne imenice), *-tzin(tli)* (za honorifike, imenice koje se upotrebljavaju iz poštovanja ili od milja), *-ton(tli)* (za deprecijative i diminutive):

yaotl ‘neprijatelj’: *yaoyotl* ‘rat’

tatli ‘otac’: *tayotl* ‘očinstvo’

tentli ‘usne’: *tenyotl* ‘slava’

mexicatl ‘Meksikanac, Astek’: *mexicayotl* ‘meksikanstvo, meksički stil’

huehue ‘starac’: *huehuetzin* ‘poštovani starac’

conetl ‘dijete’: *conetzin* ‘drago dijete’

chichi ‘pas’: *chichitzin* ‘dragi pas’

chichi ‘pas’: *chichiton* ‘psić’

tetl ‘kamen’: *tetontli* ‘kamenčić’

telpochtli ‘mladić’: *telpochtontli* ‘klinac’

Honorifici i deprecijativi/deminutivi tvore množinu udvajanjem sufiksa, usp. *telpoch-totontin* ‘klinaci’, *chichi-tzitzin* ‘dragi psi’.

-co je čest lokativni sufiks iskorišten u tvorbi mnogih toponima, npr. *Mexihco* ‘Meksiko’, *Xochimilco* (od *xōchitl* ‘cvijet’ i *mīlli* ‘polje’).

POSVOJNI PREFIKSI

Posjedovane imenice dobivaju posvojne prefikse za tri lica jednine i tri lica množine. Posvojni prefiks za četvrto lice *tē-* ima neodređeno značenje ‘nečiji’.

jednina:

množina:

1. <i>no-</i>	<i>te-, to-</i>
2. <i>mo-</i>	<i>amo-</i>
3. <i>ī-</i>	<i>īm-</i>
4. <i>tē-</i>	

no-cal ‘moja kuća’ (i ‘moje kuće’)

no-mā ‘moja ruka’ (i ‘moje ruke’)

mo-miz ‘tvoja mačka’

no-mich ‘moja riba’

to-mīl ‘naše polje’ (i ‘naša polja’)

tē-chan ‘nečiji dom’

Ako imenica počinje samoglasnikom, taj se samoglasnik stapa sa samoglasnikom posvojnoga prefiksa: *ī-icniuh* > *īcniuh* ‘njegov brat’; *no-icniuh* > *nocniuh* ‘moj brat’; *no-āmox* > *nāmox* ‘moja knjiga’.

Bez obzira na to kako imenice tvore apsolutivni oblik i množinu kada nisu posjedovane, za posjedovane imenice postoji samo jedan množinski nastavak, *-huan*:

mo-teō-huan ‘tvoji bogovi’ (*teo-tl* ‘bog’); *īn-tōch-huan* ‘njihovi zečevi’ (*tōchin* ‘zec’).

Ako je posjedovatelj izražen imenicom, posvojni se odnos izražava jukstapozicijom. Poredak je obično *possessum - possessor*:

i-petl citli

njen-ležaj baka

‘bakin ležaj’

ZAMJENICE

Kao ni imenice, ni zamjenice ne razlikuju gramatički rod. Samostalne lične zamjenice su:

nehua(tl): ja

tehua(tl): ti

yehua(tl): on, ona, ono

tehuan(tin): mi

amehuan(tin): vi

yehuan(tin): oni, one ona

I zamjenice imaju honorifičke oblike (koji se upotrebljavaju iz pristojnosti) s istim sufiksom kao imenice, npr. za 2 l. jd. *tehua-tzin*.

Upitne zamjenice su *āc* ‘tko’, *tleh* ‘što’, *cān* ‘gdje’, *īc* ‘kada’; sintaktički se ponašaju kao imenice, no mogu stajati samo u predikativnom, ne i u atributivnom položaju:

cān in chichi?

gdje čest. pas

“Gdje je pas?”

Negativne su zamjenice *ayāc* ‘nitko’, *ahtleh* ‘ništa’, *ahcān* ‘nigdje’, *ayīc* ‘nikada’.

Neodređene su zamjenice *acah* ‘netko’, *atlah* ‘nešto’, *canah* ‘negdje’, *icah* ‘nekada’.

BROJEVI

Kao i u većini srednjoameričkih indijanskih jezika, sustav je brojenja vigezimalan. Ovo su osnovni brojevi:

<i>ce</i>	1	<i>matlacti once</i>	11
<i>ome</i>	2	<i>matlactli omome</i>	12
<i>ei, yei</i>	3	<i>matlactli omei</i>	13
<i>nahui</i>	4	<i>matlactli onnahui</i>	14
<i>macuilli</i>	5	<i>caxtolli</i>	15
<i>chicuace</i>	6	<i>caxtolli once</i>	16
<i>chicome</i>	7	<i>caxtolli omome</i>	17
<i>chicuei</i>	8	<i>caxtolli omei</i>	18
<i>chiconahui</i>	9	<i>caxtolli onnahui</i>	19
<i>matlactli</i>	10	<i>cempoalli</i>	20

Broj 400 je *cen-tzontli* (dosl. ‘jedna kosa’). Umnošci broja 20 i 400 tvore se tako da se prefiks *cem-/cen-* zamijeni brojem s kojim se 20 ili 400 množi, npr. *om-poalli* (*ompohualli*) ‘40’, *matlactzontli* (*mahlactzontli*) ‘400’ (10 x 400).

KLASIFIKATORI

Nahuatl ima numeričke klasifikatore, sufikse koji se dodaju imenicama koje označuju brojane predmete. Najčešći su klasifikatori:

-tetl (za malene, okrugle predmete)

-tlamantli (za predmete koji se mogu saviti ili slagati jedan na drugi)

-pāntli (za predmete koji stoje u redovima)

POSTPOZICIJE

Postpozicije (poslijeloz) se sprežu po licima. Prefiksi za lice identični su s posvojnim prefiksima (v. gore). Primjerice, *-pal* ‘pomoću, za, s’ ima ove oblike:

nopal

mopal

ipal

topal

amopal

inpal

tepal (‘pomoću nekoga’)

-tzalan ‘među’ ima ove oblike:

itzalan

tetzalan

amotzalan

intzalan

tetzalan (‘među njima (ljudima))’

tlatzalan (‘među tim stvarima’)

Pampa ‘zbog’ ima ove oblike:

nopampa

mopampa

ipampa

topampa

amopampa

impampa

tepampa (‘zbog nekoga/nečega’)

No-pampa o-ti-hualla

1sg.-zbog perf.-2sg.subj.doći.perf.

‘Došao si zbog mene’

Pan ‘u, na’ ima ove oblike:

nopan
mopan
ipan
topan
amopan
impan
tepan (“u nečemu”)

Tech ‘s, zajedno s, pored’ ima ove oblike:

notech
motech
itech
totech
amotech
tetech (“s nekim”)
tlatech (“s nečim”)

Ako stoje uz imenice, postpozicije se obično pišu zajedno s njima, a imenice gube apsolutivni sufiks; ponekad se umeće i sufiks *-ti-* ispred postpozicije:

a-tl ‘voda’: *a-pan* ‘u vodi, na vodi’; *tepe-tl* ‘planina’: *tepe-pan* ‘na planini’, *calli* ‘kuća’: *caltech* ‘pored kuće’, *mai-tl* ‘ruka’: *ma-ti-tech* ‘u ruci’. Neke postpozicije ne mogu stajati s imenicama bez posvojnoga prefiksa, npr. *-pampa* i *-pal*. Druge, npr. *-pan*, mogu stajati i samo s imenicama i u konjugiranom obliku (s posvojnim prefiksom) uz imenice: *i-pan* ‘u njemu/u njoj’; *cal-pan* ‘u kući’; *i-pan calli* ‘u kući’.

GLAGOL

Glagol ima polisintetičku strukuru, s prefiksima i sufiksima koji izražavaju kategoriju lica subjekta i objekta.

Ovim prefiksima se izražava lice subjekta:

	jednina	množina
1.	<i>ni-</i>	<i>ti-</i>
2.	<i>ti-</i>	<i>an-</i>
3.	<i>0-</i>	<i>0-</i>

Množina subjekta izražena je sufiksom *-h- /?/*.

Paradigma glagola *cochi* ‘spavati’:

nicochi ‘spavam’

ticochi ‘spavaš’

cochi ‘spava’

ticochih ‘spavamo’

ancochih ‘spavate’

cochih ‘spavaju’

Množinski sufiks u 3. licu glagol dobiva samo ako je subjekt imenica koja znači što živo; ako se glagol slaže s neživim subjektom u množini, glagol ne dobiva množinski sufiks.

Ovim sufiksima se izražava lice objekta; prefiksi za subjekt prethode prefiksima za objekt:

jednina	množina
1. <i>nech-</i>	<i>tech-</i>
2. <i>mitz-</i>	<i>amech-</i>
3. <i>c-, qui-</i>	<i>quin-, quim-</i>

Paradigma glagola *notza* ‘zvati’:

nimitznotza ‘zovem te’

tinechnotza ‘zoveš me’

ticnotza ‘zoveš ga’

tamechnotza ‘zovemo ih’

antechnotza ‘zovete ih’

tiquinnotza ‘zoveš ih’

nechnotza ‘zove me’

technotzah ‘zovu nas’

Ako se prijelazni glagol koristi neprelazno (bez određenog objekta), obavezno dobiva neodređene objekatske prefikse *-te-* (za ljude) ili *-tla-* (za stvari):

Ni-tla-paca ‘Perem (nešto)’

Ni-tla-cua ‘Jedem (nešto)’

Ti-te-cua-h ‘Jedemo (ljude)’

Ti-te-pohua ‘Brojiš (ljude)’

U imperativu, prefiks za 2. l. jd. je *xi-*: *xicuīca* 'pjeaj!', *xēhua* 'kreni!'; množinski sufiks u imperativu je *-cān*: *xicuīcacān* 'pjevajte!', *xēhuacān* 'krenite!'

Prefiksi za lice mogu se dodati i imenskim korijenima; tako nastaju imenski predikati:

ni-cihuātl 'ja sam žena'; *ni-mēxica-h* 'mi smo Meksikanci'

Nahuatl nema kopule, pa svaka imenica može biti imenski predikat; tako *calli* može značiti i 'kuća' i 'kuća je' (odnosno 'to je kuća').

PREZENT

Prezent je neobilježeno glagolsko vrijeme, bez posebnih afiksa: prefiksi subjekta i objekta dodaju se izravno na korijen. Ne postoji infinitiv u nahuatlu, pa je rječnički oblik glagola ujedno i 3. l. jednine prezenta, podudaran s čistom osnovom. Ovo su oblici prezenta glagola *choca-* 'plakati':

jednina	množina
<i>ni-choca</i>	<i>ti-choca-h</i>
<i>ti-choca</i>	<i>an-choca-h</i>
<i>choca</i>	<i>choca-h</i>

Prezent se koristi za izražavanje sadašnje radnje ili stanja, ali ima i historijsku uporabu u pripovijedanju, za izražavanje radnje ili stanja u prošlosti, kao i habitualnu uporabu, za izražavanje uobičajenih radnji i stanja.

Postoji i posebni habitualni prezent tvoren sufiksom *-ni-*: *ni-choca-ni* 'obično plačem', *an-choca-ni-h* 'vi obično plaćete'.

IMPERFEKT

Imperfekt se tvori dodavanjem sufiksa *-ya* (glagolima kojima osnova završava na *-a-* i *-o-* u prezentu) i *-a* (glagolima kojima osnova u prezentu završava na *-i-*). Kod obje grupe glagola u množini se dodaje sufiks *-h*. Ovo je imperfekt glagola *choca-* 'plakati'

jednina	množina
<i>ni-choca-ya</i>	<i>ti-choca-ya-h</i>
<i>ti-choca-ya</i>	<i>an-choca-ya-h</i>
<i>choca-ya</i>	<i>choca-ya-h</i>

Imperfekt izražava prošlo nesvršeno vrijeme, odnosno radnju koja je neomeđeno dugo trajala u prošlosti. Također može izražavati iterativnu radnju u prošlosti.

PERFEKT

Perfekt se tvori na različite načine zavisno od završetka korijena glagola; svi glagoli u perfektu dobivaju prefiks *o-* ispred ličnih prefiksa (za subjekt i objekt); sufiks za perfekt je *-c* za glagole koji završavaju na *-ca-* (npr. *choca* ‘plakati’) dok ostali glagoli nemaju sufiksa ili gube završni suglasnik osnove; u množinskim licima dodaje se sufiks *-que(h)*:

choca- ‘plakati’

o-ni-chocac: plakao sam

o-ti-chocac: plakao si

o-chocac: plakao je

o-ti-chocac-queh: plakali smo

o-an-chocac-queh: plakali ste

o-chocac-queh: plakali su

nemi ‘živjeti’

o-ni-nen: živio sam

o-ti-nen: živio si

o-nen: živio je

o-ti-nen-queh: živjeli smo

o-an-nen-queh: živjeli ste

o-nen-queh: živjeli su

Perfekt je najčešće prošlo vrijeme u pripovijedanju i obično izražava svršenu radnju, ili nesvršenu radnju koja je trajala određeno vrijeme. U nekim se gramatikama naziva i preterit.

PLUSKVAMPERFEKT

Pluskvamperfekt izražava radnju koja se odvila u dalekoj prošlosti. Tvori se sufiksom *-ca* (množini *-cah*). Ovo su oblici glagola *yauh* ‘ići’, koji u perfektu i pluskvamperfektu ima supletivnu osnovu *onia-* (v. dolje):

jednina

oniaca

otiaca

oyaca

množina

otiacah

oanyacah

oyacah

FUTUR

Futur se tvori dodavanjem sufiksa *-z-* na oblik prezenta; u množinskim se oblicima dodaje sufiks *-que-*; ovo su oblici glagola *cochi-* ‘spavati’:

jednina

ni-cochi-z

ti-cochi-z

cochi-z

množina

ti-cochi-z-que

an-cochi-z-que

cochi-z-que

GLAGOLSKI NAČINI

Glagolski načini su imperativ, vetativ (negativni imperativ), konjunktiv i optativ. Svi glagolski načini imaju isti skup ličnih prefiksa i sufiks *-can* u množini. Razlikuju se po uporabi čestice koja prethodi glagolu. To su:

ma ili *tla* u imperativu

maca u vetativu

ma ili *macuele* u optativu

(in)tla u konjunktivu i *(in)tla-ca* u negativnom konjunktivu

Ovo su oblici imperativa glagola *chihua-* ‘raditi’ (prefiks *-tla-* znači da je objekt neodređen):

jednina

ni-tla-chihua

xi-tla-chihua

tla-chihua

množina

ti-tla-chihua-can

xi-tla-chihua-can

tla-chihua-can

KAUZATIV

Kauzativ se tvori dodavanjem sufiksa *-tia* /*-ltia* na glagolsku osnovu; može se tvoriti od prijelaznih i neprelaznih glagola, a izražava da subjekt uzrokuje ili nameće vršenje radnje osnovnoga glagola. Primjeri su kauzativa *cochi-tia* ‘uspavati’ (od *cochi-* ‘spavati’), *yoli-tia* ‘oživjeti’ (od *yoli-* ‘živjeti’), *cua-ltia* ‘hraniti’ (od *cua-* ‘jesti’).

APLIKATIV

Aplikativ se tvori dodavanjem sufiksa *-lia* /*-ilia* /*-huia* na glagolsku osnovu; aplikativ izražava da se neka radnja čini na nečiju korist ili štetu, npr. *pialia* ‘čuvati nešto za nekoga’ (od *pia-* ‘čuvati’), *cualia* ‘pojesti nešto nekome’ (od *cua-* ‘jesti’).

REFLEKSIV

Nahuatl nema povratne zamjenice, već povratnost izražava na glagolu. Prefiksi za povratnost slični su posvojnim prefiksima na imenicama i slažu se u licu s licem subjekta glagola (u 3. l. jd. povratni prefiks je *-mo-*):

ni-no-tlalia ‘osjećam se’; *ti-mo-toca* ‘pokapaš se’; *ti-to-paca-h* ‘peremo se’.

Dodavanje povratnoga prefiksa može izraziti i pristojnost prema sugovorniku, odnosno odgovara uporabi honorifičkih oblika imenica i zamjenica (v. gore).

PASIV (BEZLIČNA KONSTRUKCIJA)

Pasiv se tvori dodavanjem sufiksa *-lo* (u množini *-loh*):

notza ‘zove’: *notzalo* ‘pozvan je’
chihua ‘radi’: *chihualo* ‘urađen je’
tlazotla ‘voli’: *tlazotlalo* ‘voljen(a) je’
ittoa ‘govori’: *itololo* ‘izrečen(o) je’
poloa ‘uništava’: *pololo* ‘uništen(o) je’

Glagoli na *-ca* imaju sufiks *-o* (u množini *-oh*):

paca ‘pere’: *paco* ‘pere se / opran je’

Nekim se glagolima dodaje sufiks *-ihua* (u množini *-ihuah*):

i ‘pije’: *ihua* ‘pije se / popijeno je’
quemi ‘odijeva’: *quemihuah* ‘odijevaju se / odjeveni su’

Neki glagoli mogu tvoriti pasiv na dva načina, npr. *itta* ‘vidi’: *itto*, *ittalo* ‘viđen je’.

Glagol u pasivu nikad ne može imati vršitelja radnje, tj. nije moguće izraziti tko vrši radnju glagola u pasivu nekim adjunktom (kao u hrvatskom konstrukcijom s *od (strane) X*, gdje je X u genitivu i izražava vršitelja radnje). Po tome je pasiv u nahuatlu sličniji bezličnoj konstrukciji.

NEPRAVILNI GLAGOLI

Klasični nahuatl ima dosta nepravilnih glagola; to su uglavnom glagoli kretanja, npr. *yauh* ‘ići’, *huitz* ‘doći’ i glagol *ca* ‘biti’. Evo nekih nepravilnih paradigmi glagola *ca* ‘biti’:

Prezent:

jednina	množina
<i>nica</i>	<i>ticate</i>
<i>tica</i>	<i>ancate</i>
<i>ca</i>	<i>cate</i>

Futur:

jednina	množina
<i>niez</i>	<i>tiezque</i>
<i>tiez</i>	<i>anyezque</i>
<i>yez</i>	<i>yezque</i>

Imperativ: *xie* (2. jd.)

Ovo su neki nepravilni oblici glagola *sauh* 'íci':

Prezent:

jednina	množina
<i>niauh</i>	<i>tihui</i>
<i>tiauh</i>	<i>anhui</i>
<i>yauh</i>	<i>hui</i>

Imperfekt:

jednina	množina
<i>niaya</i>	<i>tiayah</i>
<i>tiaya</i>	<i>anyayah</i>
<i>yaya</i>	<i>yayah</i>

Perfekt (preterit):

jednina	množina
<i>onia</i>	<i>otiaque</i>
<i>otia</i>	<i>oanyaque</i>
<i>oya</i>	<i>oyaque</i>

SINTAKSA

Red riječi u rečenici prilično je slobodan, no najčešći je i neobilježen poredak V O S:

Ô-quitta in oquichtli in chichi
perf.-vidjeti čest. čovjek čest. pas
“Pas je vidio čovjeka.”

O-choca-c in cihuatl
plakati-perf. čest. žena
“Žena je plakala.”

I subjekt i objekt se mogu izostaviti; stoga mogu nastati dvoznačne rečenice:

Ô-quitta in oquichtli
perf.-vidjeti čest. čovjek
“Čovjek (ga) je vidio” i “Vidio je čovjeka”.

Ispred glagola često stoje neke rečenične čestice, npr. *ca* koja uvodi predikat:

ca xochi-tl
čest. cvijet-aps.
“Ovo je cvijet.”

Ista čestica može uvesti i fokaliziranu imensku skupinu na koju se odnosi odnosna rečenica (tzv. *cleft*-konstrukcija):

Ca cihuatl in o-choca-c
čest. žena čest. plakati-perf.
“Žena je ona koja je plakala.”

Upitna čestica *cuix* također redovito stoji na početku rečenice:

Cuix xochi-tl?
“Je li ovo cvijet?”

Negativna je čestica *ahmō* (ispred predikata kao prefiks *ah-*):

Ahmō tē-huah “Mi ne odlazimo”.
Ca ah-xōchi-tl “Ovo nije cvijet”.

Čestica *in*, koja može odgovarati određenom članu (v. gore), služi za nominalizaciju surečenica koje se subordiniraju:

Ahmō qui-nequi in oquichtli [in quitta-z in chichi]
ne 3sg.obj htjeti.prez. čest. čovjek čest. vidjeti-fut čest. pas
“Čovjek ne želi [vidjeti psa]” (dosl. “Čovjek ne želi to, da će on vidjeti psa”)

Mo-mati   *[in chôca-ya*   *in cihuâ-tl]*.
refl.-znati.3sg.prez   čest. plakati.3sg.impf.   čest. žena-aps.
“(On) misli da je žena plakala”

Ah-qui-mati   *[in cuix chôca-ya]*.
neg.-3sg.obj.-znati čest. da.li plakati.3sg.-impf.
“On ne zna je li ona plakala.”

Nahuatl se često navodi kao primjer *omnipredikativnoga* jezika, u kojem sve vrste riječi (osim čestica) mogu biti predikati. Tako *calli* znači ‘kuća’, ali može značiti i ‘kuća je’, ili ‘to je kuća’.

TEKSTOVI

Molitva “Oče naš”

*Totahtzin,
in ilhuicatl timoyetztica,
ma yectenewalo in motocatzin;
ma hualauh in motlatocayotzin;
ma chihualo in tlalticpac
motlanequilitzin iuh in ilhuicac.*

*In totlaxcalmomoztla totechmonequi
ma axcan xitechmomaquili;*

*ihuan xitechmapopolhuili in totlatlacol,
in iuh tiquintlapopolhuiah in techtlatlacalhuiah;*

*huan macamo xitechmotlalcahuili inic amo
ipan tihuetzque ipan teneyeyehcoltiliztli,*

ma xi techmomaquixtli in ihuicpa in amo cuali.

Ma iuh mochihua.

Tochin in metztic

*Yohualtotomeh
inchan omanqueh;
senca quiahuia yohualnepantla.*

*In ijkuak oyajkej in tilmixtli,
yohualtotomeh patlantinemih,
aso quittayah tochin in metztic.
Nehuatl huel oniquimittac
in yohualtotomeh
ihuan tochin in mēztic.*

*toch-in ‘zec’
yohual- ‘noć’
toto- ‘zviježda’
-me mn.
in- 3mn.poss.
-chan ‘dom’
o-manque-h ‘ostale su (perf.)’*

senca ‘mnogo’
quiahu-ya ‘kišilo je (impf.)’
yohualne-pantla ‘u sredini noći’
in ijcuac ‘kada’
o-yajque-h ‘otišli su (perf.)’
in tilmixtli ‘crni oblaci’
patlantinemih ‘leteći’
aso ‘možda’
qui-ttaya-h ‘vidjeli su (ga)’ (*qui-* “čestica objekta 3jd.”, *-ya-* “impf.” *-h-* “mn.”)
nehuatl ‘ja’
huel ‘može biti’
o-ni-qui-titta-c ‘vidio sam ga’ (*o-* “čestica perfekta” *ni-* “1jd.subj.” *qui-* “3jd. obj.” *-c* “perf.”)
ihuan ‘i’

Zec na mjesecu

“Noćne zvijezde
 ostale su kod svoje kuće.
 Mnogo je kišilo usred noći.

Kada su otišli crni oblaci
 zvijezde su letjele
 možda su vidjele
 zeca na mjesecu.
 Ja sam ih mogao vidjeti
 i zeca na mjesecu.”

Xiquiyehua

Xiquiyehua in xochitl
xiquiyehua ipan moyohlo
pampa nimitztlazohtla
pampa nimitztlazohtla
ica nochi noyohlo

xi- ‘imp.’
qui- ‘3sg. obj.’
yehua- ‘čuvati’
xochi- ‘cvijet’
i-pan ‘u njemu’
mo- ‘2sg. poss.’
yohlo ‘srce’
pampa ‘jer’
ni-mi-tztlazohtla ‘ja-te-volim’

ica 's'
nochi 'sav'
no-yohlo 'moje-srce'

Čuvaj ga

“Čuvaj ovaj cvijet
čuvaj ga u svojem srcu
jer te volim
jer te volim
svim svojim srcem.”

LITERATURA

- Andrews, J. Richard. 2003. *Introduction to Classical Nahuatl*. Norman: University of Oklahoma.
- Bedell, George. 2011. "The Nahuatl Language", *Language in India* 11: 798-826.
- Bierhorst, John. 1985. *A Nahuatl-English Dictionary and Concordance to the Cantares Mexicanos with an Analytic Transcription and Grammatical Notes*. Stanford: Stanford University Press.
- Campbell, R. Joe & Karttunen, Frances. 1989. *Foundation Course in Nahuatl Grammar*. MS.
- Karttunen, Frances. 1983. *An Analytical Dictionary of Nahuatl*. Austin: The University of Texas Press.
- Sullivan, Thelma D. 1983. *Compendio de la Gramática Náhuatl*. Ciudad Mexico: UNAM.

KRATICE

- aps. = apsolutiv
čest. = čestica
fut. = futur
imp. = imperativ
impf. = imperfekt
jd. = jednina
mn. = množina
obj. = objekt
perf. = perfekt
poss. = posvojni (prefiks)
prez. = prezent
refl. = reflektiv
subj. = subjekt